

Een leven in afzondering

Tekst JANNEKE VAN DER VEER

Foto's MARIABROEDERSCHAP, KLUIS OP DE SCHAELSBERG
EN JANNEKE VAN DER VEER

'Iemand die zich van de wereld heeft afgezonderd om sober en vroom te leven en boete te doen' is de definitie die Van Dale voor het woord kluizenaar geeft, en als tweede, meer afgeleide betekenis 'iemand die afgezonderd en eenzelig leeft, niet onder de mensen komt'. In dit artikel maakt u kennis met enkele kluizenaars uit het verleden en met broeder Hugo die in onze tijd heeft gekozen voor het kluizenaarsleven.

Kerkvader Hiëronymus van Stridon (circa 347-420) stelt in een bekend geworden geschrift dat Paulus van Thebe (228-343) de oervader van de kluizenaars, ofwel heremieten, is.

Paulus van Thebe

Paulus werd geboren in Beneden-Thebaïs en was de zoon van welgestelde ouders, die beiden jong overleden. Om te ontkomen aan de christenvervolgingen van de Romeinse keizer Decius ging hij op de vlucht. Nadat een zwager, die het op zijn vermogen had voorzien, hem als christen dreigde aan te geven, trok hij zich terug in het Galalagebergte in de woestijn van Oost-Egypte. In een rotshol vond hij een onderkomen, waar hij meer dan negentig jaar in eenzaamheid leefde. Daarmee werd hij de eerste kluizenaar.

Van zijn leven zijn weinig gegevens overgeleverd. Wel bestaat de legende dat Paulus van Thebe bezoek heeft gehad van Antonius (circa 251- circa 356), die bekend is geworden onder de naam Antonius Abt en vanaf zijn twintigste als kluizenaar ging leven. Inspiratie daartoe vond Antonius in de Bijbeltekst 'Als je volmaakt wilt zijn, verkoop dan alles wat je bezit en volg mij' (Matteus 19, 21).

In de tijd van Paulus waren er meer gelovigen die op de vlucht gingen voor de Romeinse christenvervolgingen. Net als hij trokken zij de Egyptische woestijn in om zich daar in een leven van stilte en soberheid te wijden aan God. Zij worden woestijnvaders genoemd. Een dergelijke manier van leven werd door

velen als heilzaam ervaren, ook toen er geen sprake meer was van vervolgingen. Uit de eerste kluizenaars ontwikkelde zich later het christelijk kloosterleven.

De kluis op de Schaelsberg

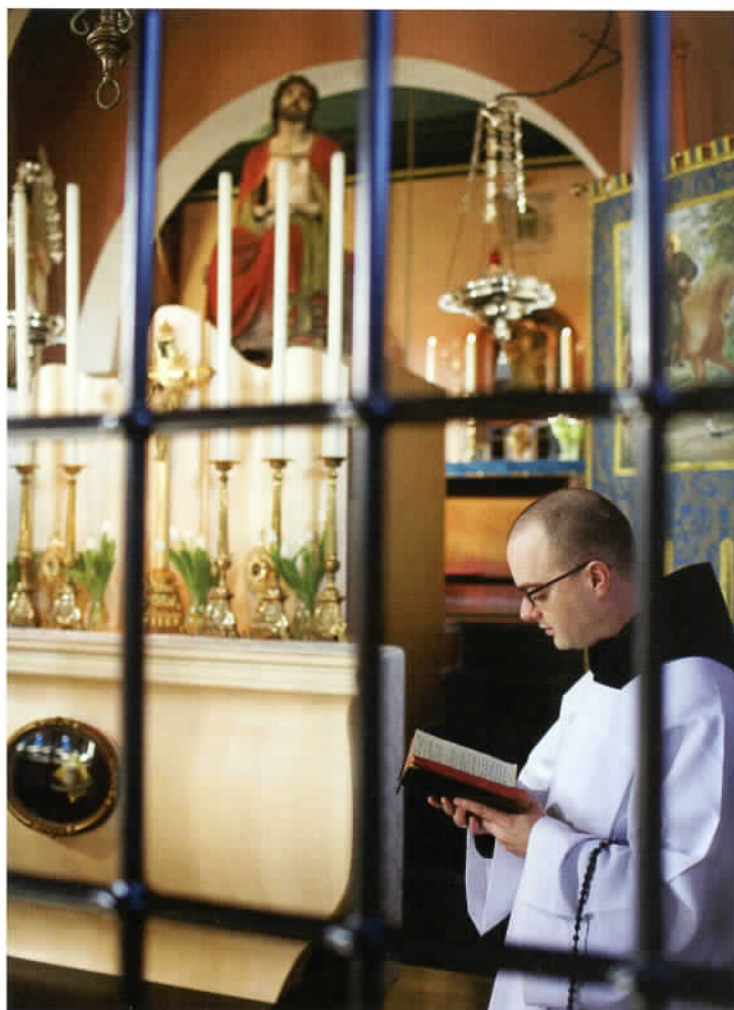
Ook in Nederland ontstond een traditie van kluizenaars. Bekende middeleeuwse kluizenaars zijn de heilige Gerlachus van Houthem (circa 1120 – circa 1165), de zalige Dodo van Haske (?-1231) en Suster Bertken van Utrecht (1427-1514).

Broeder Hugo is de enige kluizenaar in Nederland.

Onder invloed van de Contrareformatie waren er vooral in de zeventiende en achttiende eeuw veel kluizenaars in ons land, met name in Brabant en Limburg. In die tijd ontstond ook de kluis op de Schaelsberg, in het dialect van Valkenburg 'Sjaasberg' geheten.

De Schaelsberg is een prachtig gelegen bos tussen Schin op Geul en Valkenburg. Op het plateau boven het bos bevindt zich een kluis, bestaande uit een kapelletje met aangebouwde, kleine woonvertrekken. Hier leefden achtereenvolgens zestien kluizenaars. →

Broeder Hugo leeft volgens de regel 'ora et labora', bid en werk.

Het leven van broeder Hugo staat in teken van het gebed.

Het oudste woonvertrek dateert uit circa 1688. De Schaelsberg was in die tijd eigendom van de familie Hoen van Carthyls. Graaf Jan Gerard Hoen van Carthyls gaf toestemming aan de Franciscaner pater Laurentius Ploumen om zich bij het kapelletje op de Schaelsberg als kluizenaar te vestigen. Hij, en de heremieten die na hem kwamen, moesten zich houden aan het reglement voor kluizenaars, dat reeds in 1684 door Bisschop Cools van Roermond was uitgevaardigd. Ze mochten geen sterke drank gebruiken, vrouwen hadden geen toegang tot de kluis, ze moesten dagelijks gebeden opzeggen en mochten de omringende bewoners niet tot last zijn, met andere woorden ze mochten niet bedelen. De kluizenaars moesten leven van wat ze zelf verbouwden en van wat de boeren in de omgeving hen brachten. Wanneer de kluizenaar geen voedsel meer had en door hongersnood werd gekweld, luidde hij de klok om de dalbewoners hiervan op de hoogte te brengen.

Na de dood van Ploumen in 1706 bleef de kluis een poos onbewoond. Daarna volgden andere heremieten. Bekendheid kreeg in de achttiende eeuw Arnold Haesen (?-1764), die de boeren in de omgeving met raad en daad bijstond, onder meer wanneer hun vee ziek was.

Henricus Weerts

Henricus Weerts (1827-1889) is waarschijnlijk de bekendste kluizenaar van de Schaelsberg en ook de meest échte kluizenaar. Vanaf zijn jeugd leefde hij al voor het geloof. Hij zocht de eenzaamheid op en besteedde veel tijd aan het gebed. In 1856 werd hij opgenomen in de Orde van de Franciscanen en in 1860 werd hij kluizenaar op de Schaelsberg. Zes jaar later vertrok hij als pauselijk *zouaaf* (soldaat) naar Rome om er de kerkelijke staat te verdedigen tegen de Garibaldi, die alle gewesten van Italië wilden samenvoegen tot één staat. De Garibaldiërs wilden dat ook de paus zijn provincie zou afstaan. Daarom riep deze katholieke jongeren op oom in dienst te treden bij het leger. Weerts gaf gehoor aan deze oproep. Het pauselijk leger verloor echter de strijd, waarna alleen Vaticaanstad als domein van de paus overbleef. Daarna trok Weerts naar Israël voor een bezoek aan de heilige plaatsen. Hierdoor werd zijn geloof nog meer verdiept.

Na vier jaar keerde Henricus terug naar de Schaelsberg. Hij leefde er in zeer strenge, bijna Spartaanse boetvaardigheid. Water en brood waren zijn enige voedsel. Wat hij kreeg aan aalmoezen, gaf hij weer weg. 's Nachts was hij in de kluiskapel om

Interieur van de Kluis in Warfhuizen met het claustrum dat Broeder Hugo met de samenleving scheidt.

te bidden en te mediteren. Ook schreef hij veel gedichten. Hoewel hij de eenzaamheid verkoos, sloot hij zich toch niet helemaal van mensen af. Bezoekers van de kluis kerk trad hij in de regel vriendelijk tegemoet.

Daarna volgden nog enkele kluisenaars die de kluis op de Schaelsberg bewoonden. In 1928 vertrok de laatste, August Tevesen, die zijn leven in de kluis afwisselde met dat in het klooster Leienbroek bij Sittard. Hij was dus geen echte kluisenaar.

Onze Lieve Vrouwe van de Besloten Tuin

In de traditie van de kluis op de Schaelsberg en andere kluisen in Limburg en Noord-Brabant ontstond in 2002 de kluis in Warfhuizen.

Warfhuizen in het Groninger Hogeland is gebouwd op twee velden. Op een daarvan staat de kerk van Warfhuizen, die oorspronkelijk dateert uit de dertiende eeuw. In 1858 is de kerk afgebroken en vervangen door een grotere. De van oorsprong katholieke kerk werd tijdens de Reformatie protestants. Een deel van de bevolking bleef echter de moederkerk trouw. Zij moesten hun geloof in het geheim beleven. Deze ondergrondse kerk werd gesteund door de Jonkers van de Lulemaborg in Warfhuizen. Dankzij hun inspanningen kon in de achttiende eeuw weer een (schuil)kerk gebouwd worden. Hieruit is de Sint-Bonifatiusparochie in Wehe-den Hoorn ontstaan, de oudste nog functionerende parochie in de omgeving van Warfhuizen. Het dorp zelf was grotendeels Nederlands-Hervormd. Toen in de jaren zeventig van de twintigste eeuw het kerkbezoek sterk terugliep, moest de kerk de deuren sluiten, waarna deze dertig jaar leeg stond en in verval raakte.

Begin 2000 werd overwogen de kerk een andere bestemming te geven. Gedacht werd onder meer aan een horecagelegenheid.

Het katholieke deel van de bevolking wist dat te voorkomen door de kerk te kopen. Daarmee kwam de kerk in 2001 weer in katholieke handen. Begonnen werd aan een grootscheepse restauratie, die tot 2003 duurde. De kerk werd daarbij een kluis met bijbehorende kapel.

De bedroefde moeder van Warfhuizen

Tijdens de restauratie werd een Mariabeeld van Andalusische herkomst geplaatst. Dit beeld, gemaakt door de Sevillaanse beeldhouwer Miguel Bejarano Moreno, stelt een diepbedroefde Maria voor. Nadat het was geplaatst, kwamen al spoedig groepjes in Nederland wonende Spanjaarden en Zuid-Amerikanen op bedevaart naar Warfhuizen. Veel mensen voelden zich getroost bij het aanschouwen van het beeld, vooral ouders met verdriet vanwege een gestorven of ziek kind of een kind in moeilijkheden. Daarna kwamen ook andere Nederlanders een kaars opsteken of een intentie schrijven. In 2006 is daarbij het gebruik ontstaan om Maria een nieuwe witte zakdoek te schenken en de oude – als herinnering – mee te nemen. Vaak wordt deze vervolgens weggegeven aan iemand in nood.

Behalve het Mariabeeld – ‘Onze Lieve Vrouwe van de Besloten Tuin’ of ‘De Bedroefde Moeder van Warfhuizen’ genoemd – trekt een schrijn met een relik van Antonius Abt, patroon van kluisenaars, bijzondere aandacht. Dagelijks kan men tot negen uur 's avonds in de kapel terecht.

Broeder Hugo

Halverwege de kerk in Warfhuizen is een groot smeedijzeren hek aangebracht, het zogenaamde claustrum. Dit hek scheidt het openbare gedeelte van de kerk van het leefgebied van broeder Hugo, op dit moment de enige kluisenaar van Nederland. In dit afgeschermd gedeelte, waar zich ook het Mariabeeld bevindt, bidt de broeder de getijden. Erachter is een doorgang naar de sacristie en de eigenlijke kluis, die bestaat →

Interieur van de kluiskapel op de Schaelsberg in Limburg

uit een woonkamer, twee slaapkamers en een kelder annex keuken.

Broeder Hugo is als Hugo Beuker in 1976 geboren in Emmen en opgegroeid in Odoorn. Zijn degelijke Nederlands-Hervormde achtergrond liet hij op veertienjarige leeftijd achter zich. Tijdens een vakantie stond hij op zeker moment oog in oog met het beeld van Onze Lieve Vrouw Sterre der Zee in de gelijknamige basiliek te Maastricht. Dat was voor hem zo'n bijzondere ervaring dat hij besloot katholiek te worden. Na de middelbare school volgde hij enkele jaren een priesteropleiding in Den Bosch. Omdat hij meer voelde voor het kloosterleven dan voor het pastoraat van een parochie, verliet hij deze opleiding in 1997.

In de jaren die volgden, ontdekte hij dat zijn roeping lag in een leven in afzondering. Hij wilde een *contemplatief* leven, dat wil zeggen zijn leven wijden aan het gebed. In 2001 verhuisde hij naar Warfhuizen, waar hij tot eind 2002 in een caravan naast de kerk woonde. Vervolgens betrok hij de gereed gekomen kluisenaarswoning. De toenmalige bisschop Eijk van het bisdom Groningen-Leeuwarden steunde zijn streven. Gabriel Bunge, die monnik was geweest in een benedictijnerabdij in België en een jaar of dertig geleden kluisenaar werd op een

bergtop in Zwitserland, was bereid broeder Hugo te begeleiden in zijn ontwikkeling tot kluisenaar. Met hem heeft de Warfhuister kluisenaar regelmatig telefonisch contact.

Broeder Hugo koos bewust voor het Noorden, omdat daar zijn wortels liggen. Bovendien was daar niemand die zo'n leven leidde. Hij vindt het belangrijk dat er in een bisdom mensen zijn die hun leven wijden aan gebed voor de Kerk, voor de wereld en voor het bisdom.

Ora et Labora

Het dagelijkse leven van broeder Hugo bestaat uit een regelmatige afwisseling van bidden en werken, of zoals de Heilige Benedictus (480-547) het heeft geformuleerd: *ora et labora*. Tussen zes uur 's morgens en half negen 's avonds bidt en zingt de broeder acht maal de getijden, in het Latijn. Daarnaast is er om half zes 's middags het dagelijkse rozenkransgebed. Aan de Vespers om zes uur 's avonds kan iedereen deelnemen. Na het Completen om half negen 's avonds zingt broeder Hugo nog het Jezusgebed in het Grieks, 'de rozenkrans van de orthodoxen' genoemd.

De werkzaamheden van de broeder bestaan vooral uit het bijhouden van het gebouw en het kerkhof, het schilderen van reli-

Henricus Weerts (1827-1889) is waarschijnlijk de bekendste kluizenaar van de Schaelsberg.

gieuze afbeeldingen en het maken van prentjes en vaantjes. Een enkele keer verricht hij enkele werkzaamheden voor parochies van bevriende pastoors, werkzaamheden waarvoor hij niet naar buiten hoeft.

Ook begeleidt de kluisbroeder de dagelijkse Mariadevotie. Hij bidt ten dienste van de bedevaartgangers hardop rozenhoedjes en ruilt de zakdoeken. Tevens betreft hij de intenties van de bedevaartgangers in zijn gebed. Het is duidelijk dat de volksdevotie hem boeit, wat in tegenspraak lijkt met zijn keuze voor een leven als kluizenaar. Maar misschien speelt hier de missiegedachte een rol. Hij is zelf immers op vergelijkbare wijze tot het katholieke geloof gekomen. In dat licht kan ook het feit worden gezien dat hij open staat voor de groepsbedevaarten die worden georganiseerd. Overigens waren kluizenaars in het verleden ook vaak betrokken bij kapellen waaraan een bijzondere devotie was verbonden.

Mariabroederschap

Broeder Hugo beperkt het contact met de wereld tot een minimum. Een doodenkele keer praat hij met bezoekers, bijvoorbeeld als zij een gebedsintentie willen opgeven. Een dergelijk contact vindt uitsluitend plaats door het clausuurhek. Hij heeft er geen bezwaar tegen wanneer bezoekers kijken en luisteren wanneer hij zijn getijden bidt. Wel is er een uitdrukkelijk verzoek om hem met rust te laten. Juist om die rust te bewaken is in 2005, toen de devotie steeds grotere vormen aannam, de Mariabroederschap opgericht. Hoewel de broederschap een belangrijke functie heeft in het beheer van de kapel, de begeleiding van bedevaarten en de organisatie van processies richten de leden zich in de eerste plaats op het gebed. Op de website van de broederschap is dit als volgt geformuleerd: 'Maar allereerst is de broederschap een gemeenschap van gebed. Wij geloven heilig in de kracht daarvan, en bidden dan ook dagelijks voor het geluk van de Kerk en de wereld'.

In de Kluis op de Schaelsberg leefden zestien generaties kluizenaars.

Omdat er vrijwel geen contact mogelijk is, is het voor 'gewone' mensen moeilijk voor te stellen hoe het is om kluizenaar te zijn. In een uniek interview met het *Dagblad van het Noorden* lichtte broeder Hugo een tipje van de sluier op. Op de vraag of hij het moeilijk vindt om als kluizenaar in een wereld te leven waarin mensen zich afwenden van het geloof, was zijn antwoord dat hij dankbaar is om in deze wereld 'een plek te zijn van hoop, een plek waar het alledaagse grijze wordt doorbroken'. Hij voegde hier nog aan toe: 'In het land der blinden is eenoog koning. Dat sterkt mij ook. Dat is reden te meer om te zijn wat je bent.' Het feit dat hij als kluizenaar naar nederigheid streeft, lichtte hij ook toe: 'Nederigheid is niet populair in deze wereld waarin je je moet ontplooien. Maar echte nederigheid geeft ruimte aan iemand anders. Wij vechten tegen de competitiedrang, het met je ellebogen werken om vooraan te staan.' Als een verschil tussen zijn leven en het 'leven buiten' noemt hij dat de hoogte- en dieptepunten kleiner zijn. Voor hem is de maand mei een hoogtepunt wanneer een groot aantal mensen komt bidden voor Maria. Het doet hem veel wanneer mensen gelukkiger weggaan dan dat ze zijn gekomen. Maar ook waardeert hij juist de stilte na het bedevaartseizoen, in de tweede helft van september.

Een kluizenaar van deze tijd

Broeder Hugo mag dan vrijwel geen contact met de buitenwereld hebben, hij is wel een broeder van deze tijd en houdt (dus) een weblog bij. De ene keer vult hij het weblog met (religieuze) overpeinzingen, dan weer doet hij verslag van dagelijkse beslommingen of vertelt hij een anekdote. Kortom, hij 'blogt' zoals een groot aantal mensen dat doet. De afstand die er gewoonlijk is tussen kluizenaars en de mensen 'buiten' wordt er kleiner door.

En dat sluit aan bij woorden op zijn website: 'In kloosters en kluizen over de hele wereld leven mensen om te bidden voor de Kerk. Zij zijn niet persé heiliger dan de leden van de Kerk die bijvoorbeeld registeraccountant, dorpspastoor, metselaar of interim-manager zijn. Ze hebben alleen een iets andere functie. Een functie die in deze tijd niet meer door iedereen begrepen wordt, maar die eigenlijk net zo gewoon is als bakker of groenteboer.' ←

Meer informatie:

- De weblog van Broeder Hugo www.beslotentuin.nl en de Mariabroederschap www.mariabroederschap.nl.
- Het interview met Broeder Hugo in het *Dagblad van het Noorden* op 31 december 2009, www.dvhn.nl.